

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. «Гаррі Поттер і філософський камінь». – Режим доступу : <http://www.kinopoisk.ru/level/1/film/689/>
8. «Кунг-фу Панда». – Режим доступу : <http://www.kinopoisk.ru/level/1/film/103734/>
9. «Тачки». – Режим доступу : <http://www.kinopoisk.ru/level/1/film/61249/>
10. «Ще одна із роду Бoleyн». – Режим доступу : <http://www.kinopoisk.ru/level/1/film/94743/>

Мизин К., Кучеренко И. Творческий аспект воссоздания языка персонажей в англо-украинском кинопереводе.

Предлагаемая статья посвящена установлению роли творческого аспекта воссоздания языка персонажей в англо-украинском кинопереводе (фильмы «Гарри Поттер и философский камень», «Еще одна из рода Бoleyн» и анимационных фильмов «Тачки» и «Кунг-фу Панда»). Анализ фактического материала обнаружил, что речь персонажей имеет свои определенные особенности, поэтому успешный перевод любого художественного фильма зависит также и от умения переводчика грамотно передать язык персонажа. Установлено, что важным средством создания образа персонажа в фильме является предоставление его речи индивидуальных черт. Достаточно часто это достигается при помощи использования жаргона, сленга, диалектизмов, просторечных слов и других стилистически маркированных языковых единиц. Здесь следует выделить сленг, который традиционно используется для максимально полного отображения языка персонажа: особенностей его индивидуального языкового стиля, языковой этики и т.п. При переводе речи персонажа переводчику необходимо обращать особенное внимание на возрастные особенности участников процесса коммуникации и на саму ситуацию. Также тяжелыми для перевода являются возгласы, разговорные слова и вульгаризмы. Самым главным заданием при этом остается воссоздание коммуникативного сообщения.

Ключевые слова: язык персонажей, киноперевод, диалект, сленг, адаптация.

Mizin K., Kucherenko I. Creative Aspect of Characters' Language Reproduction in English-Ukrainian Film Translation.

The paper deals with determination of the role of the creative aspect of characters' language reproduction in English-Ukrainian film translation (films «Harry Potter and the Sorcerer's Stone», «The Other Boleyn Girl» and animated cartoon films «Cars» and «Kung Fu Panda»). The analysis of the factual material revealed that the characters' language has certain features, so successful translation of any film also depends on the translator's ability to competently convey the character's language. It has been determined that an important method of creating a character image in a film consists in supplying its language with individual features. Very often it can be achieved due to the use of jargon, slang, dialectal words, vernacular and other stylistically marked linguistic units. Slang should be singled out here as it is traditionally used for maximum complete reproduction of the character's language: specific features of its individual linguistic style, language ethics, etc. During translation of the character's language the translator should pay special attention to the age features of communication process participants and to the situation. Exclamations, colloquial words and vulgarisms are also difficult for translation. Conveying the communicative message remains the most important task in this case.

Key words: characters' language, film translation, dialect, slang, adaptation.

Ірина Мінковська
(Харків)

УДК 81'26. 811.161.2

**ТРАНСКРИБУВАННЯ І ТРАНСЛІТЕРУВАННЯ:
МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ**

У сучасному мовознавстві значна увага приділяється питанням зіставної лінгвістики і міжкультурної комунікації. Після прийняття Верховною Радою Закону «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів» зростає актуальність проблеми перейменування об'єктів топоніміки й коректного відображення нових назв латиницею. У статті визначено особливості процесів транскрибування й транслітерування, представлено аналіз усіх 14 наявних схем українсько-латинської транслітерації. Були виділені основні принципи, на яких має бути побудована передача українських власних назв латиницею. Як прикладна частина дослідження були проаналізовані урбанізми Харкова з огляду на їх відповідність

цим принципом. Обґрунтовується необхідність створення єдиної системи українсько-латинської транслітерації як «мови на експорт» держави Україна.

Ключові слова: транскрибування, транслітерування, урбанізми, українська латиниця, українсько-латинська транслітерація, українсько-російська транслітерація, іношомовні слова, запозичені слова, стандарт українсько-латинської транслітерації.

Постановка проблеми. Однією з основних властивостей сучасного світу є глобалізація. Майже не залишилось держав, які не були б залучені до міжнародної співпраці. Усі заходи публічної дипломатії формують певний образ держави в очах іноземних громадян – бренд країни. Україна не є винятком. Для налагодження повноцінного та ефективного спілкування нашої країни з іншими надзвичайного значення набуває взаємний переклад між різними мовами. Усі українські власні назви – топоніми, урбанізми, імена, прізвища, найменування компаній, періодичних видань, фольклорних героїв, національно-культурних процесів тощо – потребують адекватного перекладу, що базувався б на принципах транслітераційного стандарту української латиниці. Така система має стати частиною бренду держави Україна, розвивати який будуть, у першу чергу, щойно створений інформаційний телеканал Ukraine Today та Український кризовий медіа-центр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальним і специфічним проблемам транскрипції та транслітерації присвятили свої роботи Л.В. Щерба (1940 р.), Р.О. Якобсон (1965 р.), Ю.С. Маслов (1987 р.), П. Кабберли (1994 р.), А.А. Реформатській (1960, 1996 р.р.). Ці вчені виділяли практичну транскрипцію і транслітерацію як основні засоби передачі текстів, написаних російською мовою, літерами латинського алфавіту. Варті уваги різновиди системи транслітерування, запропоновані А.А. Реформатським, Р.О. Якобсоном та П. Кабберли.

Серед вітчизняних учених питанням українських власних назв в англійському написанні займалися Б. Ажнюк (1933 р.), М. Вакуленко (1999 р.), В. Радчук (2002 р.), В. Грицеляк (2009 р.), А.В. Макуха (2013 р.). Зокрема В. Грицеляк склав довідник транслітерації іноземних власних назв українською мовою, що вміщує схеми традиційного й транслітераційного перекладу для понад 70-ти мов світу. М.О. Вакуленко доклав багато зусиль для конструювання правил, що регулювали б написання іношомовних та запозичених слів в українській мові, а також переклад українських власних назв для міжнародного спілкування. Мовознавець склав власний варіант української, білоруської та російської латиниці. Вагомим внеском в розробку питання транслітерації є праці А.В. Макухи, у яких був представлений алгоритм UKRAINIAN URL (UURL).

2013-2014 роки стали переломними для нашої країни. На наших очах народжується українська політична нація. Зовсім не останню роль у цьому процесі має відіграти науково обґрунтована, протекціоністська мовна політика, що буде спрямована на розширення функцій української мови, на її очищення та на гідне використання на внутрішньому і міжнародному рівнях. Проблеми створення української латинізованої абетки торкалися багато дослідників, але досі ми не маємо одностайної думки з приводу того, як же ця абетка має виглядати. У світлі майбутнього входження України до Європейського Союзу та введення безвізового режиму питання запису українських власних назв латинськими літерами видається нам актуальним і таким, що вимагає нагального вирішення.

Мета статті. Мета дослідження – окреслити особливості та сфери використання транскрипції та транслітерації; спроеціювати на сучасність принципи української латиниці, сформульовані М.О. Вакуленком у 1999 році; перевірити на відповідність цим принципам усі наявні схеми УЛ; проаналізувати принципи дублювання елементів навігації у Харкові напередодні Євро-2012.

Новизна дослідження полягає у доповненні новими даними вже використовуваної в публічному дискурсі порівняльної таблиці, що об'єднує системи транслітерування для української мови, створені різними установами і мовознавцями. Новим також є аналіз латинізованих табличок з назвами вулиць і станцій метрополітену м. Харків, оновлених у 2012 році.

Практичне значення дослідження полягає в акцентуванні уваги на окресленій проблемі, узагальненні матеріалу, що допоможе мовознавцям виробити виважену, науково обґрунтовану

систему транслітерації, спроможну відповісти на ті виклики, що стоять зараз перед українською мовою та нашою державою. Ця система не повинна лягти у шухляду – вона має бути розглянута на найвищих рівнях НАН України, у разі її прийнятності зміни мають бути внесені в український правопис та впроваджені у роботу всіх міністерств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Транскрипція. Її види та основні особливості. Щоб зробити українські власні назви зрозумілими для носіїв інших мов, маємо два головні шляхи: транскрибування і транслітерування. Якщо говорити про перший, то «Словник української мови у десяти томах» за редакцією І.К. Білодіда подає термін «транскрипція» як «точне передавання на письмі звуків якоїсь мови або музичних звуків за допомогою умовних літер або спеціальних графічних знаків незалежно від графічних і орфографічних норм, що історично склалися в даній мові». Поряд із терміном «транскрипція» знаходимо поняття «транскрибувати», що означає «робити транскрипцію чого-небудь» [19, 230]. Варто додати, що у той час з відміткою «рідко» транслітерація прирівнювалась до транскрипції [там же].

У «Рекомендаціях щодо транслітерування літерами української абетки власних назв, поданих англійською, французькою, німецькою та італійською мовами» (від 25 квітня 2001 року), з якими можна ознайомитись на офіційному веб-порталі Державної служби інтелектуальної власності України, у розділі 3 подається словник термінів. У ньому визначаються поняття транскрибування – «передавання звуків якоїсь мови транскрипційними знаками» і транскрипції – «тексту, отриманого внаслідок транскрибування». Тобто спостерігаємо невелику зміну в термінології: тепер транскрипція означає тільки текст, отримуваний у результаті перетворень, а процес називаємо транскрибуванням [16].

Мовознавці Ю.С. Маслов [15, 262], П. Кабберли [12] та А.А. Реформатській¹ [17; 21] розрізняли три види транскрипції: фонетичну, фонематичну та практичну. Коли потрібно точніше, ніж дозволяє звичайне письмо, передати деталі фонетичної реалізації будь-яких мовних одиниць або мовленнєвих утворень, то доцільно звернутися до фонетичного транскрибування. Щоб кожний вимовлений звук був окремо зафіксований графічно, у фонетичній транскрипції дозволяється використовувати будь-яку абетку, а також різні діакритичні знаки. Цей вид транскрибування застосовується у словниках іноземних мов, у підручниках з мов, у діалектологічних нотатках тощо.

Фонематична транскрипція відрізняється від фонетичної тим, що передає тільки склад фонем і не висвітлює варіанти, що виникають у слабких позиціях. Кожна фонема незалежно від її позиції має бути записана одним і тим самим знаком. Це транскрибування застосовується у зображенні прикладів і парадигм граматики, де важливою є структура.

Але якщо виникає необхідність ввести слова і словосполучення однієї мови у склад іншої мови, то можемо використовувати тільки останній вид транскрибування – практичне. Чужа назва, написана за допомогою засобів іншої абетки, відтворюється літерами свого реального алфавіту і такими буквосполученнями, що є звичними для цієї орфографічної системи. Нові літери або особливі діакритичні знаки не вживаються, усе відбувається в межах цієї абетки. У той же час тут можливі деякі орфографічні відхилення (наприклад, у російській практичній транскрипції написання *ы* після *к, й, ш, ж* і на початку слова – *Кызыл-Ырмак, Ыыытс* тощо). Правила читання залишаються такими ж, що і для тексту, написаного своєю мовою.

Саме на такому принципі базується робота Королівського географічного товариства (Royal geographical society) та бібліотеки Конгресу США. Будь-який нелатинський текст передається 26-ма літерами латинської абетки, а також уже звичайними для англійської орфографії диграфами та поліграфами (ch=ч, sh=ш, zh=ж, kh=х, shch=щ). За А.А. Реформатським практичне транскрибування має три важливі переваги: по-перше, така транскрипція майже повністю зберігає всю повноту лексичної, граматичної, фонетичної і графічної характеристики слова, по-друге, географічна і бібліографічна практика використовують ці єдині усталені правила, по-третє, читання текстів не вимагає особливих знань мов [18, 97].

Практичне транскрибування має один недолік. Різні народи можуть писати латиницею, але склад їхніх алфавітів та орфографічні правила у них будуть різні. Таким чином, одне і те ж

¹ Тут і далі в дослідженні за власним переконанням використовуємо запис прізвищ за принципом транслітерування.

саме прізвище, наприклад, Лапшин, в англійському тексті виглядатиме як Lapshin, у французькому як Lapchine, у німецькому – Lapschin, у польському – Lapszyn тощо.

Український мовознавець М.О. Вакуленко мав інший погляд на питання транскрипції, але він так само критикував практичне транскрибування. На думку вченого, практична транскрипція є поєднанням граматичної транскрипції та транслітерації, таким чином при написанні іношомовних слів деякі звуки транскрибуються, а деякі літери транслітеруються. Найбільшою проблемою цього підходу є нечіткість і непослідовність правил, що призводить до волюнтаризму і суб'єктивізму у його застосуванні мовознавцями [1, 6].

М.О. Вакуленко виділяв ще граматичну та інваріантну транскрипції. Граматична транскрипція покликана відтворити оригінальне звучання слова графічними засобами «мови-сприймача». Результат такого перетворення часто виявляється незвичним і незручним, адже у такому разі маємо писати, наприклад, Елбеме (Alabama), Архентіна (Argentina), Кува (Cuba) тощо. Якщо ж, навпаки, намагатись уподібнити звучання до особливостей мови-сприймача, то доведеться писати Пилипини (Philippines), Кравець (Taylor) тощо. Таким чином, недоліками граматичного транскрибування є спотворення слів, множення випадковостей і помилок у запозиченнях.

Тоді вчений говорить про інваріантне транскрибування як про фонологічну модифікацію граматичного транскрибування. Відтворювання звучання вихідного алофона (головного його вияву) певної фонемі вихідним (також основним) алофоном мови-сприймача дозволяє нейтралізувати найбільш гострі особливості вимови першоджерела [1, 7].

Транслітерування. Головні ознаки та призначення. У чому ж особливості другого підходу – транслітерування? Відповідно до концепції М. Вакуленка, транслітерація – це «перезапис літер за допомогою іншого правописного укладу, який регулюється орфографічними нормами даної мови» [1, 7]. У «Рекомендаціях щодо транслітерування літерами української абетки власних назв», які ми аналізували вище, подаються два терміни: транслітерування як «передавання тексту, написаного одною абеткою, літерами іншої абетки» та транслітерація як «текст, отриманий внаслідок транслітерування» [16].

Транслітерування має ряд ознак, які відрізняють його від транскрибування:

1.Об'єктом першого є літери, а другого – звуки; перший процес відбувається у межах даної мови, а другий працює з різними мовами [1, 6].

2.На основі транскрибування слова однієї мови «вживаються» в іншу та підкоряються правилам «нової» мови, тобто поповнюють клас запозичених слів. Транслітерування ж має справу зі словами, що цілком належать своїй «рідній» мові, а даною тільки зображуються, тобто з іношомовними словами. Ці слова продовжують належати своїм мовам і підкоряються їх законам.

3.А.А. Реформатській вважав головною відмінністю між транслітерацією і транскрипцією незалежність першої від асортименту літер певного національного алфавіту [18, 97].

Не варто розуміти під транслітерацією механічну заміну літери чужого алфавіту літерою свого алфавіту або навпаки. Але в будь-якому разі, як наголошував Ю.С. Маслов, «наукова транслітерація повинна будуватися за принципом взаємно-однозначної відповідності між транслітераційними знаками й графемами оригіналу. Це забезпечує стовідсоткову можливість зворотного переведення транслітерованого запису» [15, 272]. На цій особливості транслітерації наполягали й А.А. Реформатській [17; 21], і М.О. Вакуленко [2, 15].

Крім згаданого вище, А.А. Реформатській виділяв ще три обов'язкові принципи майбутньої системи транслітерування: вона має бути міжнародною, однозначною та такою, що регулюється елементарними правилами, розуміння яких не потребує ані знання іноземних мов, ані знання специфічної лінгвістичної термінології [18, 97].

Транслітерація потрібна там, де одна і та сама інформація має бути представлена у двох еквівалентних графічних виглядах. Саме цей підхід має бути застосований в офіційній документації (кількомовні бланки, угоди, вивіски), у роботі телекомунікаційних мереж, інформаційних банків, в офіційному спілкуванні та листуванні на міжнародному рівні, у друкованій продукції, призначеній для іноземного читача. Мовознавець Л.В. Щерба призначення транслітерації визначав таким чином: «...1) для ідентифікації особистості (у суді, у банку, у торгівлі, на пошті тощо); 2) для ідентифікації суден далекого плавання; 3) на географічних мапах і у різного роду міжнародних списках населених пунктів [...]; 4) у міжнародних бібліографічних

списках, де без наявності єдиної системи транслітерування часто абсолютно неможливо знайти того чи іншого автора» [22]. А.А. Реформатській додає до перерахованого вище такі пункти: 1) складання міжнародних прейскурантів і каталогів, проспектів докладів на міжнародних конференціях; 2) ідентифікацію особистості у сфері паспортизації [18, 98].

У Розділі 1 «Рекомендацій щодо транслітерування літерами української абетки власних назв» зазначається про важливість застосування системи української транслітерації у системі правової охорони об'єктів промислової власності, у роботі представників у справах інтелектуальної власності (патентних повірених), в іменних покажчиках та в інформаційно-пошукових системах [16].

Принципи української латиниці як паралельної форми державної мови. Не всі знають, що такі назви як *Hitachi, Hiroshima, Kawasaki, Burma, Hong Kong, Taiwan, Java, Jamaica, Delhi, Afghanistan, Jerusalem, Iraq, Iran* записані не англійською мовою, а відповідними національними латиницями [5]. Адже за світовими стандартами та угодами (зокрема резолюціями ООН: іV/20 – «Про зменшення кількості екзонімів» та V/13 – «Про переважність національних офіційних форм географічних назв») власні назви у середовищі іншої мови повинні зберігати автентичне написання: *San-Jose* (місто в США), *Cojijo* (провінція Канади). Якщо ж вихідна форма написана нелатинською абеткою, то її заведено транслітерувати латиницею цієї ж мови [там же]. Наприклад, у грецьких містах назви вулиць подаються елліницею та латиницею. Сербохорватська мова має дві рівноправні графічні форми: латиницю (гаєвицю) і кирилицю (вуковицю).

М.О. Вакуленко, спираючись на роботи науковців, які працювали у цій царині до нього, виробив наукові принципи для транслітераційного стандарту української латиниці. На його думку, основа цього стандарту – транслітераційна таблиця – повинна базуватися на таких принципах:

- *системність* (елементи латиниці не існують розрізнено, а пов'язані між собою за певними ознаками);
- *точність* (обов'язкове в усіх випадках, таке, що не підлягає обговоренню, адекватне відтворення кожної букви кирилиці);
- *взаємна однозначність* (взаємооднозначна відповідність між кожною літерою кирилиці та символом латиниці, що може включати кілька літер);
- *зворотність* (можливість відновлення початкового тексту після повторного транслітерування);
- *безпосередність* (відсутність мови-посередника – англійської, французької, російської тощо);
- *традиційність* (врахування фонетично-графічних традицій української мови та вживання окремих графем латинської абетки);
- *нормативність* (відповідність нормам чинного українського правопису);
- *кодованість* (уживання латинських символів з кодами ASCII 0 – 127 – без діакритичних знаків, що є необхідним для комп'ютерного пересилання) [2, 15].

Стосовно останнього пункту видається логічним додати сучасну можливість створення нової цілком зворотної схеми транслітерації алфавітних символів східнослов'янських мов за допомогою обмеженого набору символів ASCII, не зарезервованих синтаксисом URI. Цю схему побудував А.В. Макуха, ми проаналізуємо її далі [14].

Можемо зробити висновок, що практичне або інваріантне транскрибування мають право бути застосованими для написання запозичень у національній картографії, у газетах, у звичайній книжковій продукції для широкого читача, у повсякденному узусі.

Але для міжнародного запису українських текстів (власних і загальних назв), які підлягають юрисдикції нашої держави, потрібна транслітерація в межах української ж мови (аналогічно до сербохорватської), а не транскрибування англійською мовою (як це було досі), адже основною вимогою офіційного спілкування є еквівалентність кириличного та латиничного записів.

На жаль, теоретичні знання не завжди можуть допомогти нам у реальному житті; скажімо, як мусимо відтворити: *Kvitka-Osnov'janenko street* чи *vul. Kvitky-Osnov'ianenka*, чи, може, *Kvitka-Osnovyanyenko street*, або *vul. Kvitky-Osnov'ianenka*? А як бути з Бурсацьким

узвозом? Це буде *Bursacjkyj descent*? Або *Bursats'kyi uzviz*? Чи не заважатиме ідентифікації особистості той факт, що моє прізвище у закордонному паспорті *Minkovska*, а мого батька – *Mynkovskyyi*, і з юридичної точки зору ми навіть не родичі? І якщо виправити цю помилку, то як потрібно писати прізвище: *Minkovskyyj* чи *Minjkovskyyj*?

Найвні схеми українсько-латинської транслітерації. Подібні суперечки виникають і будуть виникати через те, що наразі в Україні існує понад 12 стандартів українсько-латинської транслітерації:

1. **Паспортний (КМУ 2010).** Стандарт був прийнятий Кабінетом Міністрів України у 2010 році. Застосовується для закордонних та дипломатичних паспортів. Транслітерація є односторонньою, адже багато українських слів записуються цим стандартом однаково (наприклад, «дій» і «дії»). Використовуються лише прості латиничні символи (максимальна комп'ютерна сумісність).

2. **ТКПН.** Даний стандарт транслітерації був розроблений Термінологічною комісією з природничих наук (ТКПН) Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 1994 році. На відміну від інших стандартів, він має ряд переваг, серед яких майже повна зворотність та, одночасно, максимальна сумісність з комп'ютерними кодуваннями (URL-сумісність). Офіційно затвердженим в Україні так і не був.

3. **ГОСТ 7.79-2000 Б.** На відміну від системи А міжнародного стандарту ГОСТ 7.79-2000, прийнятого у ряді країн СНД, система Б встановлює окремі транслітераційні правила для окремих слов'янських мов. Хоча транслітерація втрачає властиву системі А універсальність, вона стає суміснішою з комп'ютерними кодуваннями. Це єдина транслітерація, в якій для запису українського письма використовується знак ` (гравіс) [38].

4. **УКППТ 1996** (спрощений). Прийнятий Українською комісією з питань правничої термінології (УКППТ) у 1996 році. У міжнародній практиці застосовується для транслітерації українських назв географічних об'єктів — у вжитку в ООН. Єдиний стандарт транслітерації, що (у спрощеному варіанті) передбачає спрощення подвоєння деяких приголосних (наприклад, *Zaporizhzhia* → *Zaporizhia*). Транслітерація є односторонньою: багато українських слів записуються цим стандартом однаково. У точному варіанті знак м'якшення та апостроф записуються апострофом. У спрощеному — апостроф не відтворюється, але вживається для запису знака м'якшення у деяких позиціях. На основі цього стандарту будується таблиця паспортного стандарту транслітерації. Транслітерація має максимальну комп'ютерну сумісність.

5. **BGN/PCGN (1965).** Система BGN/PCGN є серією стандартів транслітерації, затверджених Палатою Сполучених Штатів з географічних назв (BGN) та Постійним комітетом з географічних назв Великобританії (PCGN). Методика запису української абетки востаннє переглядалася у 1965 році. Цей стандарт орієнтований на інтуїтивну вимову носіями англійської мови. Використовується в ООН. Один з найпоширеніших стандартів транслітерації української мови. Його особливістю є використання символу · (середня точка) для уникнення двозначності у рідкісних випадках (наприклад, *zgraj* = *z-hraya*). Проте цілком зворотним не є через однаковий запис літер «и» та «й». В Україні не був затвердженим [24, 25].

6. **ALA-LC.** Стандарт транслітерації Бібліотеки Конгресу США. Уперше був опублікований у 1885 році Американською бібліотечною асоціацією (ALA). Особливістю цієї системи є використання діакричного знаку єднання двох символів, який на практиці часто випускається. Використовується для транскрибування бібліографічних назв бібліотеками Північної Америки та Британською бібліотекою (для надходжень після 1975 року), а також в англомовних публікаціях. Не є цілком зворотним (не відтворюється апостроф). Потребує підтримки Юнікоду (латинка з діакрикою, єднаний діакричний знак).

7. **Українська латинка.** За формою українська латинка схожа на традиційну наукову транслітерацію, однак містить ряд особливостей, серед яких буква *ý* (читається як «ий»), та пом'якшені літери *d', ž, í, ñ, ś, ť, ć*. Українська латинка не є цілком зворотною. Потребує підтримки Юнікоду (діакричні знаки).

8. **Науковий (традиційний).** Наукова (чи лінгвістична) транслітерація застосовується з 1898 року для відтворення слов'янських мов, зокрема у міжнародних наукових публікаціях та іноземних бібліотеках. Поширена назва — Пруські інструкції (*Preußische Instruktionen*). Ця система базується на хорватській латиниці та є переважно фонематичною: більшість літер цієї

транслітерації відтворюють конкретну фонему певної слов'янської мови. У традиційному варіанті апостроф не відтворюється, однак його підтримка з'являється у варіації цієї системи кодифікованій як стандарт ISO/R 9:1968. Окрім апострофа всі символи є зворотно відтворюваними. Потребує підтримки Юнікоду (латинка з діактрикою).

9. Науковий (ISO/R 9:1968). Цей стандарт виник у 1968 році як адаптація традиційної наукової транслітерації, створений Міжнародною організацією стандартизації ISO. Так само як і традиційна, ця транслітерація є переважно фонематичною та передбачає різні шляхи відтворення букв для різних слов'янських мов. У Німеччині стандарт був прийнятий без змін під назвою DIN 1460 (1982). Використовується Національною бібліотекою Німеччини. Транслітерація є зворотною. Потребує підтримки Юнікоду (латинка з діактрикою).

10. ISO 9:1995 (ГОСТ 7.79 А). Даний стандарт встановлює посимвольну транслітерацію кирилических символів латиницею. На відміну від попередніх стандартів ISO, серед яких ISO/R 9:1968, ця система встановлює єдину таблицю транслітерації для всіх кирилических абеток слов'янських та деяких неслов'янських мов. Завдяки цьому транслітерація є абсолютно зворотною: точне відтворення оригінального тексту можливе навіть за незнання мови першоджерела. У Росії, Беларусі та в ряді інших країн СНД цей трансліт був прийнятий у складі стандарту ГОСТ 7.79-2000. Потребує підтримки Юнікоду (латинка з діактрикою).

11. Німецька транслітерація (транскрипція). Це запис українських слів латиницею, орієнтований на інтуїтивну вимову носіями німецької мови. У якості стандарту транскрипції використовується популярна система, надана у 22-му виданні великого словника німецької мови Duden (2000). Така транскрипція не є цілком зворотною.

12. Французька транслітерація (транскрипція). Це запис українських слів латиницею, орієнтований на інтуїтивну вимову носіями французької мови. У якості стандарту транскрипції використовується система, надана у «Словнику французької мови» Жана Жироде (1976). Транскрипція не є цілком зворотною. Потребує підтримки Юнікоду (латиничний символ і) [7].

Система ТКПН КНУ імені Т.Г.Шевченка як основа алгоритму Ukrainian URL (UURL). Ми вирішили доповнити порівняльну таблицю, яка використовується в публічному дискурсі й представлена 12-ма розглянутими вище стандартами, двома схемами транслітерації, побудованими В. Грицеляком [10] та А. Макухою [14]:

Таблиця 1. Наявні схеми української транслітерації

№ по р	Кирилиця	Українська транслітерація													
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	А	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
2	Б	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
3	В	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	V	W	V
4	Г	Gh	H	Gh	H	G	H	H	H	H	H	H	G	H	H
5	Ґ	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G	G
6	Д	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D	D
7	Е	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
8	Є	Je	Ye/ Je	Je	Ye/ Ie*	Je	Ie	Ye	I-e	Je	Je	Je	Ě	Je	Ie
9	Ж	Zh	Zh/ ž	Zh	Zh	Zh	Zh	Zh	Z-h	Ž	Ž	Ž	Ž	Sc h	J
10	З	Z	Z	Z	Z	Z	Z	Z	Z	Z	Z	Z	S	Z	Z
11	И	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	I	Y	Y
12	І	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I	I
13	Ї	Ji	Yi/ Ji	Ji	Yi/ i*	Ji	I	Yi	Ī	Ji	Ji	Ī	Ī	Ji	Ī
14	Й	J**	Y/J	J**	Y/	J	I	Y	Ī	J	J	J	J	J	Y

		**		**	i*										
15	К	К	К	К	К	К	К	К	К	К	К	К	К	К	К
16	Л	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L	L
17	М	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M	M
18	Н	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N	N
19	О	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O	O
20	П	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P	P
21	Р	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R	R
22	С	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S	S
23	Т	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T	T
24	У	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	U	Ou
25	Ф	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F	F
26	Х	Kh	Kh /Ch	Kh	Kh	Kh	Kh	Kh	Kh	Ch	Ch	Ch	H	Ch	Kh
27	Ц	C	Ts/ C	C	Ts	Cz	Ts	Ts	T-s	C	C	C	C	Z	Ts
28	Ч	Ch	Ch/ č	Ch	Ch	Ch	Ch	Ch	Ch	Č	Č	Č	Č	Tsch	Tch
29	Ш	Sh	Sh/ š	Sh	Sh	Sh	Sh	Sh	Sh	Š	Š	Š	Š	Sch	Ch
30	Щ	Sh h	Sh ch/ šč	Sh h	Sh ch	Sh h	Sc h	Sh ch	Sh ch	Šč	Šč	Šč	Š	Schtsch	Chth
31	Ю	Ju	Ju /Ju	Ju	Ju /iu*	Ju	Iu	Ju	I-u	Ju	Ju	Ju	Û	Ju	Iou
32	Я	Ja	Ja/ Ja	Ja	Ja/ ia*	Ja	Ia	Ja	I-a	Ja	Ja	Ja	Ā	Ja	Ia
33	Ь	J**	‘	J**	HB	J	HB	’	’	HB	’	’	’	HB	HB
34	Апо стро ф (‘)	*** *	`	’	HB	`	HB	”	HB	HB	’	”	’	HB	HB
35	Сто п- сим вол	HB	HB	·	HB	HB	HB	HB	HB	HB	HB	HB	HB	HB	HB
36	Про біл	HB	HB	пр обі л	HB	HB	HB	HB	HB	HB	HB	HB	HB	HB	HB
37	Ё	Jo	Ё	Joh	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP
38	Ў	W	W	W	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP
39	Ъ	“	`	’H	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP
40	Ы	Y	Y	Yh	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP
41	Э	Eh,	É	Eh	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP	HP

1 – ТКПН (за Вакуленком М.О.)

2 – Схема української транслітерації (за Грицяком В.)

3 – Ukrainian URL (UURL) (за Макухою А.В., загальний варіант)

4 – КМУ 2010

5 – ГОСТ 7.79-2000 Б

6 – УКППТ 1996 (спрощений)

7 – Система BGN/PCGN

8 – ALA-LC

9 – Українська латиниця

10 – Науковий (традиційний)

11 – Науковий (ISO/R 9:1968)

12 – ISO 9:1995 (ГОСТ 7.79 А)

13 – Німецька транслітерація

14 – Французька транслітерація

*перший варіант – на початку слова, другий – в інших позиціях;

**після приголосних;

***перед йотованими ja, ju, je, ji, jo та на межі складених слів для розрізнення йотованих і сплук j із голосними;

****на початку слова, після голосних та апострофа;

НВ - не відтворюється даним стандартом;

НР - не розглядається в межах даного стандарту.

Проаналізувавши таблицю, маємо можливість переконатися в тому, що більшість цих стандартів не відповідають основним принципам української транслітерації, які були сформульовані М.О. Вакуленком та А.А. Реформатським:

Таблиця 2. Відповідність наявних алгоритмів української транслітерації її основним принципам (у цій таблиці використані ті ж схеми, що й у табл.1)

Принципи УЛ	Схеми української транслітерації													
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Системність	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+
Точність	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	-
Взаємна однозначність	+	-	+	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-
Зворотність	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-
Безпосередність	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Традиційність	+	-	+	-	+	-	+	-	-	+	+	+	-	-
Нормативність	+	-	+	-	+	-	+	-	-	+	+	+	-	-
Кодованість	+	-	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	-
Не потребує знання іноземних мов	+	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Бачимо, що стандарт, розроблений ТКП НКіївського національного університету імені Тараса Шевченка є дійсно найкращою базою для майбутньої системи Української латиниці (УЛ). Деякі елементи систем ГОСТ 7.79-2000 Б, BGN/PCGN та ISO 9:1995 теж можуть допомогти науковцям виробити адекватну схему. Усі ці системи є відомими та поширеними як на внутрішньому, так і на міжнародному рівнях, але жодна з них не є затвердженою на українському офіційному рівні. Ті ж стандарти транслітерації, які в Україні вживаються офіційно (а саме: КМУ 2010 та УКППТ 1996) далеко не кращим чином відповідають основним принципам транслітерації, що створювало і буде створювати проблеми, пов'язані з помилками неоднозначності зворотної транслітерації.

Система транслітерації, запропонована В. Грицеляком у 2013 році, теж викликає багато питань, адже за своєю суттю поєднує у собі дві протилежні схеми, не є точною та взаємно-однозначною.

Не маємо жодних підстав робити так звані німецький або французький транслітераційні стандарти офіційними, адже вони не відповідають одному з основних принципів УЛ, а саме принципу безпосередності. Те ж саме можемо сказати і про науковий традиційний та ISO/R 9:1968.

Варто відзначити, що у Державній службі інтелектуальної власності України теж не зовсім розуміють важливість будівництва української транслітерації на основі саме українського

написання і звучання, без використання будь-якої мови-посередника. У вже згадуваних нами «Рекомендаціях щодо транслітерування» у розділі 4 «Правила транслітерування» говориться: щоб записати літерами української абетки власну назву, написану англійською, французькою, німецькою або італійською мовами, потрібно спочатку її транскрибувати, а потім транслітерувати [16]. А.А. Реформатській же, навпаки, говорить про можливість використання транслітерації як проміжної ланки між написанням оригіналу та майбутньою практичною транскрипцією (наприклад, *Чайковский* – *Čajkowskij* і далі за мовами: англ. *Chaykovsky*, франц. *Tchaïkovsky*, нім. *Tschajkowski*, польськ. *Czajkowski* і так далі) [17].

М.О. Вакуленко теж упевнений у тому, що використання мови-посередника неминуче породжує транскрипцію, а не транслітерацію, тому подібні схеми не можуть розглядатися як основа для транслітераційної таблиці [6]. До того ж запропонована на державному сайті схема потребує спеціальних лінгвістичних знань, чого не можна вимагати від майбутніх її користувачів і користувачок.

Дійсно вартим уваги є алгоритм Ukrainian URL (UURL) — нова цілком зворотна схема транслітерації алфавітних символів східнослов'янських мов за допомогою обмеженого набору символів ASCII не зарезервованих синтаксисом URI (26 символів латиниці, точка, тильда, дефіс та знак підкреслення) [4, 25]. Автор, А.В. Макуха, мав за мету створення можливості одночасного кодування усіх символів східнослов'янських мов, обґрунтовуючи цю необхідність сучасною *de facto* двомовністю України. «Повну зворотність» науковець визначав як можливість відтворення будь-якого кириличного тексту, включаючи випадковий.

Схема транслітерації Ukrainian URL базується на схемі ТКПН. На відміну від транслітерації ТКПН та подібно до стандарту BGN/PCGN (1965), схема UURL розрізняє символи апострофу та службовий «стоп-символ» для уникнення неоднозначностей (*найактивніший* → *naj-aktywnishyj*, *серйозний* → *ser-joznyj*). Апостроф, стоп-символ та пробіл, з міркувань сумісності з URL, запропоновано кодувати як точку, тильду та знак підкреслення відповідно. Мовознавець наводить два формати системи – технічний та загальний (зручний для прочитання).

Схема UURL, так само як схема ТКПН, використовує літеру «h» суто для модифікації попередньої літери. Інша особливість, успадкована від транслітерації ТКПН, – позначення знака м'якшення (який в українській мові використовується лише після приголосних) символом «j», який також позначає літеру «й». В межах цієї роботи ми не будемо зупинятися на питанні, чому є сенс використовувати дані літери саме таким чином, бо М.О. Вакуленко та А.В. Макуха у своїх працях повністю обґрунтували переваги подібного відтворення [3, 6, 1, 2, 14].

Символи, що не належать до транслітерованих, у цій системі ігноруються та залишаються без змін. Зокрема, при транслітерації без змін залишається дефіс. Додатковою перевагою UURL, успадкованою від схеми ТКПН, є можливість повного відтворення регістру літер.

Українсько-латинська транслітерація «по-харківськи». За словами Ю. Сапронова, на підготовку до проведення Євро-2012 у Харкові в період з 2008-го по 2012-й рік було витрачено близько 13,6 мільярдів гривень [21]. Не найменша частина цих грошей пішла на виготовлення нових табличок з назвами харківських вулиць та інформаційних табличок для метрополітену, написаних українською та англійською мовами. Тільки 465 подібних табличок для харківського метро коштували майже два з половиною мільйони гривень, тобто середня вартість однієї таблички, площа якої не перевищує одного квадратного метра, склала понад 5 тисяч гривень, що на той час можна було прирівняти до ціни квадратного метра житла у передмісті Харкова [13]. Згідно з даними топонімічної комісії, у Харкові нараховується 2746 вулиць, провулків, в'їздів, площ, узвозів тощо, і ми можемо тільки здогадуватись, скільки коштували таблички для них, адже таких даних ми знайти не змогли [8].

Ця система дорожнього орієнтування, за словами колишнього першого заступника Харківського міського голови Олександра Кривцова, мала допомогти гостям не заблукати у місті під час проведення Чемпіонату Європи з футболу у 2012 році [9]. Ми надіслали прес-службі Харківської міської ради запит на публічну інформацію з проханням надати нам список назв вулиць та станцій метрополітену, дубльованих англійською мовою, але, на жаль, відповіді не отримали. У бібліотеці імені В.Г. Короленка нам вдалося знайти туристичний путівник, написаний англійською мовою, створений у 2010 році напередодні проведення у Харкові матчів

Євро-2012, схвалений Харківською міською радою та завізований особистим підписом Харківського міського голови Г.А. Кернеса [23].

Довідник залишає надзвичайні враження, адже люди, які дублювали українські назви латиницею дуже часто не керувалися правилами ані транскрипції, ані транслітерації, припускалися орфографічних помилок як в українській, так і в латинській версіях. Траплялися випадки, коли одна і та ж назва на різних сторінках, а також на різних кутах реального будинку «транслітерувалась» по-різному [20]. Ми так і не змогли зрозуміти, якою саме схемою українсько-латинської транслітерації, користувалися люди, що були відповідальні за написання українських власних назв латиницею, адже ідентичні сполуки звуків нерідко відтворювались у різний спосіб.

Проаналізувавши згаданий путівник, ми виписали з нього 40 назв проспектів, вулиць, площ, провулків м. Харкова, декілька інших власних назв та їх аналогів латинською мовою, а також спробували дослідити й класифікувати найпоширеніші помилки:

Таблиця 3. Дублювання назв вулиць м. Харкова та назв деяких інших міст латиницею.

* аналіз невідповідностей наведений нижче

Но- мер з/п	Назва українською мовою	Транслітерація «по- харківськи»	Транслітерація згідно системи ТКПН	Тип по- милки*
1	вул. Новгородська	Novhorodska st.	Novghorodsjska st.	1, 3
2	вул. Олеся Гончара	Olesia Honchara st.	Olesja Ghonchara st.	1, 2
3	вулиці Петровського	Petrovskoho st.	Petrovsjkogho st.	1, 3
4	Ольмінського тощо	Olminskoho st. etc.	Oljminsjkogho st. etc.	1, 3
5	вул. Ляпунова	Liapunova st.	Ljapunova st.	2
6	вулиці Гоголя	Hoholia st. Gogola st.	Ghogholja st.	1, 2
7	Чубаря тощо	Chubarja st. etc.	Chubarja st. etc.	2
8	вул. Культури	Kultury st.	Kuljtury st.	3
9	Львів	Lviv	Ljviv	3
10	вулиці Сумська	Sumska st.	Sumsjka st.	3
11	Павлівська	Pavlivska st.	Pavlivsjska st.	3
12	Клочківська	Klochkivska st.	Klochkivsjska st.	3
13	Динамівська тощо	Dynamivska st. etc.	Dynamivsjka st. etc.	3
14	вул. Чернишевська	Chernyshevskaha st. Chernyshevskoho st.	Chernyshevsjska st.	1, 3, 4
15	узвіз Пасіонарії	Passionarii uzviz	Passionariji descent	2, 5, 12
16	вул. Першої кінної армії	Pershoi Kinnoi Armii st.	Pershoji Kinnoji Armiji st.	2, 12
17	вул. Мироносицька	Myronosytska st.	Myronosycjska st.	6
18	вул. Революції	Revoliutsii st.	Revoljuciji st.	2, 6, 12
19	площа Конституції	Revoljutsyi st. Konstytutsii sq.	Konstytuciji sq.	2, 5, 6, 12
20	вул. Коцарська	Maidan Konstytutsii Constitution Square Kotsarska st.	Kocarsjska st.	3, 6
21	вул. Університетська	Katsarska st. Universytetska st.	Universytetsjska st.	3, 6
22	в'їзд Пушкінський	Pushkinskyi lane	Pushkinskyj entrance	2, 3, 5, 7
23	узвіз Білгородський	Bilhorodsky uzviz	Bilghorodskyj descent	1, 2, 3, 5, 7
	узвіз Бурсацький			

24 25	пров. Театральний	Bursatsky uzviz Teatralny lane	Bursacjkyj descent Teatraljnij lane	2, 5, 6, 7 2, 3, 7
26	вул. Червоноармійська	Chervonoarmiiska st.	Chervonoarmijsjka st.	2, 3
27	вул. Полтавський шлях	Poltavsky Shlyakh st.	Poltavsjkij Shljakh st.	2, 3, 7
28	вул. Щорса	Shchorsa st.	Shhorsa st.	8
29 30	вул. Мар'їнська вул. Малом'ясницька	Mar`inska st. Malomiasnytska st. Malo-Myasnitska st.	Mar`jinsjka st. Malom`jasnycjka st.	2, 3, 10 2, 3, 6, 10
31	вул. Панцерника «Потьомкін»	Pantsernyka “Pot`omkin” st.	Pancernyka “Potjomkin” st.	6, 11
32	Окружна дорога	Okruzhna Doroga	Okruzhna road	5
33 34	вул. Єлізарова вул. Юрійівська	Yelizarova st. Yuriyivska st.	Jelizarova st. Jurijivsjka st.	2 2, 12
35	шосе Сімферопольське	Simferopolske shosse	Simferopoljsjke highway	3, 5
36	проспект 50-ти річка СРСР	50-ty richcha SRSR Ave. Piatdesyatyrichya Ave. 50-richchia SRSR Av.	P`jatdesjatyrichchja SRSR Ave.	2, 10, 13, 14
37 38	Київ Чугуїв	Kiev Chuhuiiv	Kyjiv Chughujiv	2, 15, 16 1, 2
39	«Лісопарк»	“Lissopark”	“Lisopark”	17
40	Чорнобиль	Chernobyl	Chornobylj	3, 16

Далі подається короткий аналіз згаданих помилок:

- 1-використання **h** на місті українського **z** замість **gh**;
- 2-оскільки **й** має відтворюватись символом **j**, то і літери **я, ю, є, ї** будуть **ja, ju, je, ji**;
- 3-**ь** має відтворюватись символом **j**, отже сполуки на кшталт **ськ, зьк, льт, льв** тощо мають бути дубльованими сполуками **sjk, zjk, ljt, lvj**;
- 4-плутанина у закінченнях назв вулиць після їх перейменування;
- 5-якщо **вулиця, площа, провулок** – це **street, square, lane** відповідно, то й **узвіз** має перекладатись словом **descent**, а **дорога** – словом **road**;
- 6-сполука **ць** має бути дубльована сполукою **cj**, а буквосполучення **тсь** – **tsj**, таким чином, і сполука **цьк** має бути відтворювана літерами **cjk**, а сполука **тськ** – **tsjk**;
- 7-якщо літера **и** відтворюється символом **y**, а **й** – символом **j**, то і закінчення прикметників **уй** + суфікси **к, н** тощо мають бути відтворюваними сполуками **kyj, nyj**;
- 8-М.О. Вакуленко і А.В. Макуха у своїх працях довели доцільність використання сполуки **shh**, а не **shch** при дублюванні української літери **ш**;
- 9-апостроф в латинській версії повинен зберігатись;
- 10-дублювання після апострофа літер **я, ю, є, ї** відбувається згідно правил транслітерації, тобто сполуками **ja, ju, je, ji**;
- 11-якщо знак м'якшення дублюється символом **j**, то українські сполука **ьо** буде відтворюватись символами **jo**;
- 12-сполука літер **її** має бути дубльованою сполукою **iji**;
- 13-назва вулиці написана неправильно навіть українською мовою; згідно правил українського правопису має бути або **проспект 50-річчя СРСР**, або **проспект п'ятдесятиріччя СРСР**, відповідно має бути дубльований латинський варіант;
- 14-в англійській мові прийняте скорочення **Ave.** від слова **Avenue**;
- 15-унікальний випадок, коли країна не знає як написати латиницею назву власної столиці, адже якщо ми спробуємо просто прочитати слово **Kyiv**, то отримаємо зовсім не [к и й і в];
- 16-для дублювання використовується мова-посередник, у цьому випадку – російська, чого не повинно бути;

17-необґрунтоване подвоєння літери у двокореневому слові.

Майже той самий набір помилок рясніє і на табличках у харківському метрополітені [23, 181]:

Таблиця 4. Дублювання назв станцій метрополітену м. Харкова латиницею

Но мер з/п	Назва українською мовою	Транслітерація «по-харківськи»	Транслітерація згідно системи ТКПН
1	Олексіївська	Oleksiyivska	Oleksijivsja
2	23 Серпня	23 Serpnya	23 Serpnja
3	Ботанічний сад	Botanichny Sad	Botanichnyj Sad
4	Архітектора Бекетова	Architectora Beketova	Arkhitektora Beketova
5	Площа Повстання	Plosha Povstannya	Ploshha Povstannja
6	Метробудівників імені Г.І. Ващенко/Спортивна	Metrobudivnykiv im. G.I. Vashchenka/ Sportyvna	Metrobudivnykiv im. Gh.I. Vashhenka/ Sportyvna
7	Героїв праці	Heroyiv Pratsi	Gherojiv Praci
8	Студентська	Studentska	Studentsjka
9	Київська	Kyivska	Kyjivsja
10	Пушкінська	Pushkinska	Pushkinsjka
11	Історичний музей/Радянська	Istorychny Muzey/ Radyanska	Istorychnyj Muzej/ Radjansjka
12	Центральний ринок	Tsentralny Rynok	Centraljnyj Rynok
13	Південний вокзал	Pivdenny Vokzal	Pivdennyj Vokzal
14	Холодна гора	Kholodna Gora	Kholodna Ghora
15	Московський проспект	Moskovsky Prospekt	Moskovsjkyj Prospekt
16	Радянської армії	Radianskoiy Armiyi	Radjansjkoji Armiji
17	А.С. Масельського	A. S. Maselskogo	A. S. Maseljskogho
18	Тракторний завод	Traktorny Zavod	Traktornyj Zavod
19	Пролетарська	Proletarska	Proletarsjka

Бачимо тут і використання *h* на місці українського *z* замість *gh* (A. S. Maselskogo), і відтворення літери *й* символом *y* замість *j* (23 Serpnya), і відсутність відтворення знака м'якшення взагалі (Proletarska). Іноземний читач знову не розрізнить літери *mc* і *ц* (Tsentralny Rynok), а також сполуки *mcь* і *ць* (Studentska). У назві станції «Architectora Beketova» було зроблено декілька «нових» помилок: як бачимо, літера *k* тут відтворена у два різні способи (*c*, *k*), а також неправильно дубльована літера *x*, бо символу *ch* відповідає українська літера *ч*. Не є зрозумілим, чому у назві станції «Metrobudivnykiv im. G.I. Vashchenka» літері *ш* відповідає символ *shch*, а у назві станції «Plosha Povstannya» - символ *sh*. Цікавою є табличка на станції «імені Radianskoiy Armiyi», адже у першому і другому словах літера *ї* дубльована за допомогою двох різних символів: *iy* та *yi*.

Ми би хотіли наголосити на тому, що наведені нами помилки є тільки частиною тієї кількості невідповідностей, що зафіксовані у згаданому довіднику, але вони потребують професійного обговорення, аналізу та виправлення.

Насамкінець хотілося б сказати, що більше половини вулиць, площ, провулків, парків, станцій метро Харкова тощо, а також міст і містечок Харківської області все-таки мають бути перейменованими. Країна, що не знає і не поважає своєї історії, не вшановує своїх героїв, ніколи і нікому не буде цікавою, ані своїм громадянам, ані іноземним.

Також у цьому довіднику нашу увагу привернули імена та прізвища видатних людей, які зробили значний внесок в історію становлення й розвитку Харкова. Ці власні назви були

«перекладені» з тими самими помилками, що й топоніми нашого міста і країни. У наведеній нижче таблиці подано не тільки латинські аналоги українських власних назв, але й спробу написати російські власні назви українською і українські власні назви російською мовами таким чином, щоб вони відтворювали їх оригінальне звучання:

Таблиця 5. Дублювання імен і прізвищ видатних людей м. Харкова кирилицею і латиницею

Номер з/п	Власна назва у російськомовному тексті	Власна назва в українськомовному тексті	Латинська транслітерація «по-харківськи»	Латинська транслітерація згідно системи ТКПН
1	Олэксий Алчэвський	Олексій Алчевський	Aleksey Alchevsky	Oleksij Alchevsjkyj
2	Хрыстына Алчэвська	Христина Алчевська	Kristina Alchevska	Khrystyna Alchevsjka
3	А. Данилевский	А. Данілевскій	A. Danilevsky	A. Daniljevskij
4	М. Михайлов	М. Міхайлов	M. Mikhaylov	M. Mikhajlov
5	И. Вильянов	І. Вільянов	A. Vilianov	I. Viljjanov
6	И. Мэчников	І. Мечников	E. Metchnikoff	I. Mechnykov
7	В. Боровьковський	В. Боровиковський	V. Borovikovsky	V. Borovykovsikyj
8	Максим Горький	Максім Горькій	Maksym Gorky	Maksim Gorjkij
9	Н. Ужвий	Н. Ужвій	N. Uzhviy	N. Uzhvij
10	И. Марьянэнко	І. Марьяненко	I. Marianenko	I. Marjjanenko
11	Грыгорий Скворода	Григорій Скворода	Hryhoriy Skovoroda	Ghryghorij Skovoroda
12	М. Хвylёвый	М. Хвильовий	M. Khvyljovyj	M. Khvylovyy

Аналіз свідчить, що в транслітерації «по-харківськи» для відтворення великої кількості українських власних назв використовувалась мова-посередник, у більшості випадків – російська, а у випадку Іллі Мечникова – французька. На нашу думку, коли ми маємо справу із українськими і російськими власними назвами, має сенс перевіряти, ким була та чи інша людина, бо як Олексій Алчевський не має ставати Алексеем Алчевським, так і Максим Горький не повинен називатись Максимом Горьким.

Ми розуміємо, що питання російсько-української та українсько-російської транслітерації – це велика тема, дослідження якої не вміщується у рамки цієї роботи, але стандарт такої транслітерації має бути розроблений і впроваджений у роботу Топонімічної комісії м. Харкова, адже у топонімії нашої області дуже часто трапляються власні назви, пов'язані з людьми – росіянами за походженням, імена яких не повинні «перекладатися» українською мовою, а мають лише бути дубльованими.

Висновки дослідження та перспективи подальших наукових розвідок. Здійснений аналіз особливостей процесів транслітерування і транскрибування, 14-ти використовуваних різною мірою алгоритмів українсько-латинської транслітерації, а також урбанізмів Харкова дають змогу зробити такі висновки:

1. Для написання запозичень у національній картографії, у газетах, у звичайній книжковій продукції для широкої аудиторії, у повсякденному узусі може бути використане практичне або інваріантне транскрибування.

2. Для міжнародного запису українських власних і загальних назв, що підлягають юрисдикції нашої держави, потрібна транслітерація, базована на принципах української латиниці.

3. Принципи транслітераційної таблиці, розроблені М.О. Вакуленком у 1999 році, – системність, точність, взаємна однозначність, зворотність, безпосередність, традиційність, нормативність та кодованість – досі є актуальними, обґрунтованими та необхідними.

4. Серед більш ніж 14-ти використовуваних схем української латиниці, на нашу думку, найбільш зручною у використанні та водночас такою, що враховує усі фонетичні й граматичні особливості української мови, є схема, розроблена Термінологічною комісією з природничих наук Київського національного університету імені Тараса Шевченка у 1994 році (ТКПН).

5. Алгоритм Ukrainian URL (UURL), запропонований А.В. Макухою, є цілком зворотною схемою транслітерації алфавітних символів східнослов'янських мов за допомогою обмеженого набору символів ASCII, не зарезервованих синтаксисом URI. Система базується на схемі ТКПН.

6. Урбанізми (зокрема, назви площ, вулиць, провулків, проспектів, станцій метрополітену тощо) Харкова та Харківської області були дубльовані латиницею з великою кількістю орфографічних та лексичних помилок. Ми вважаємо, що питання українсько-латинської транслітерації у нашому місті залишається відкритим та має бути вирішеним у найближчому майбутньому.

7. Здійснений аналіз мовного матеріалу виявив такі найчастотніші помилки:

- використання **h** на місці українського **z** замість **gh**;
- відтворення **й** символом **y** замість **j**;
- ігнорування твердої та м'якої вимови, позначених апострофом та м'яким знаком відповідно;
- неуніфікованість у перекладі на англійську мову слів **вулиця, площа, провулок, узвіз, дорога тощо**;
- неузгодженість у відтворенні українських сполук **ць** і **тсь**;
- дублювання української літери **ш** символом **shch** замість **shh**;
- деякі назви вулиць написані неправильно навіть українською мовою (невідповідність правилам правопису числівників та похідних від них слів);
- унікальний випадок, коли країна не знає як написати латиницею назву власної столиці, адже якщо ми спробуємо просто прочитати слово **Київ**, то отримаємо зовсім не [к и й і в];
- для дублювання використовується мова-посередник (найчастіше – російська).

8. Одним із важливих аспектів відтворення українських власних назв російською мовою, а також передачі російських власних назв українською є тенденція до збереження оригінального звучання.

Проаналізувавши усі відомі в Україні та світі стандарти української латиниці, ми можемо сказати, що кожен з них має свої недоліки, але у будь-якому разі така велика кількість схем викликала і буде викликати плутанину у процесі відтворення українських власних назв засобами латинської абетки. Має бути нарешті створений та офіційно затверджений один алгоритм, єдиний для використання в усіх країнах.

Варто підкреслити, що мова є складовою політичних механізмів, а структурні зміни в мові тягнуть за собою зміни соціальні та політичні. «Щоб краще зрозуміти, як використання мови може спричинити соціальну зміну, згадаймо приклад Туреччини, перший президент якої, Кемаль-паша Ататюрк, у 1932 році впровадив латинізовану систему письма як частину своєї загальної програми модернізації тоді ще «османської» країни. Завдяки цьому розвиток країни було спрямовано на європеїзацію» [11]. Україна повинна створити таку «мову на експорт», щоб світ нарешті мав можливість творити об'єктивний образ українства та не бути таким безпорадним перед подіями у нашій державі. Мова має працювати на безпеку держави України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вакуленко М. О. Наукові засади відтворення запозичених та іншомовних слів: інваріантна транскрипція і транслітерація / Вакуленко М. О. // К.: Вісник книжкової палати. – 1999. – № 10. — 40 с.
2. Вакуленко М. О. Наукові засади відтворення запозичених та іншомовних слів: інваріантна транскрипція і транслітерація (продовження) / Вакуленко М. О. // К.: Вісник книжкової палати. – 1999. – № 11. — 40 с.
3. Вакуленко М.О. Про переклад та запозичення чужомовних слів / Вакуленко М.О. // Вісн. НАН України. – 1995. – № 11-12. – С. 78 – 81.
4. Вакуленко М.О. Про «складні» проблеми українського правопису (українська латиниця, запозичені слова та ін.) / Вакуленко М. О. – К.: Курс, 1997. – 32 с.
5. Вакуленко М.О. Українська латиниця як засіб представлення державної мови в міжнародному спілкуванні [Електронний ресурс] / Вакуленко М.О. – К. : Режим доступу: <https://hostmaster.ua/docs/UL.html>
6. Вакуленко М.О. Штрихи до фасаду державної мови / Вакуленко М.О. // Вісник книжкової палати. – 1998. – № 10. – С. 16 – 17.

7. Всі стандарти україномовної транслітерації [Електронний ресурс] / Українська транслітерація – онлайн-конвертор. Режим доступу: <http://translit.kh.ua/>
8. В Харькове на домах безграмотные таблички с адресами (фото) / [Електронний ресурс] / Сегодня.ua. Режим доступу: <http://www.segodnya.ua/regions/kharkov/V-Harkove-na-domah-bezgramotnye-tablichki-s-adresami.html>
9. Гостям Харкова під час Євро-2012 буде складно заблукати [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету. Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/gostyam-harkova-pid-chas-yevro-2012-bude-skladno-zablukati-10542.html>
10. Грицеляк В. Довідник транслітерації іноземних власних назв українською мовою / Грицеляк В. – Львів: НВФ «Карти і Атласи», 2009. – 56 с.
11. Гібернау Монтсеррат. Ідентичність націй / Гібернау Монтсеррат. – К.: Темпора, 2012. – 304 с.
12. Кабберли П. Транслітерація и транскрипция: общие и специфические проблемы / Кабберли П. // Русский язык за рубежом // Институт русского языка имени А.С. Пушкина. – 1994. – № 2. – 135 с.
13. "Лавочки Кернеса-2": за обновленные таблички в метро Харькова выложат 2,41 млн. [Електронний ресурс] / Цензор. NET. Режим доступу: http://censor.net.ua/photo_news/198061/lavochki_kernes2_za_obnovlennye_tablichki_v_metro_harkova_vylojat_241 mln_foto
14. Макуха А.В. Ukrainian URL: зворотна транслітерація у будові онлайн-словників та веб-сайтів [Електронний ресурс] / Макуха А.В. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/sites/default/files/all_files/201310_artilces_field_dopmat_files/wikiconf_2011_ukraine_-_makukha_-_article.pdf
15. Маслов Ю.С. Введение в языкознание / Маслов Ю.С. – М., 1987. – 272 с.
16. Рекомендації щодо транслітерування літерами української абетки власних назв, поданих англійською, французькою, німецькою та італійською мовами [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал державної служби інтелектуальної власності України. Режим доступу: <http://sips.gov.ua/ua/transliteruvannja.html>
17. Реформатский А.А. Введение в языкознание. / Реформатский А.А. – М.: 1996. – 542 с.
18. Реформатский А.А. Транслітерація русских текстов латинскими буквами / Реформатский А.А. // Вопр. языкознания. – 1960. – № 5. – С. 96 – 103.
19. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства: за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка. – 1970—1980.
20. Фотофакт: таблички с ошибками на харьковских домах [Електронний ресурс] / Mediaport. Режим доступу: http://www.mediaport.ua/news/city/84538/fotofakt_tablichki_s_oshibkami_na_harkovskih_domah
21. Харків витратив на Євро 13,6 мільярдів [Електронний ресурс] / Українська правда. Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/news/2012/07/3/6967871/?attempt=2>
22. Щерба Л.В. Транслітерація латинскими буквами русских фамилий и географических названий / Щерба Л.В. // Москва. – 1940. – № 3. – С. 119.
23. Kharkiv: Visitor`s Guide : [second edition] / G. Kernes, I. Terekhov, V. Rud, S. Gen. – Kharkiv: Golden Pages, 2010. – 224 p.
24. Romanisation systems [Електронний ресурс] / Guidance on the US Board on Geographic Names (BGN)/Permanent Committee on Geographical Names (PCGN) romanisation systems. Режим доступу: <https://www.gov.uk/government/publications/romanisation-systems>
25. Romanization system for Ukrainian BGN/PPGN 1965 System [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/320286/Ukrainian_Romanization.pdf

Миньковская Ирина. Транскрипция и транслитерация: возможности и проблемы использования в Украине.

В современном языкознании большое внимание уделяется вопросам сопоставительной лингвистики и межкультурной коммуникации. После принятия Верховной Радой Украины Закона «Об осуждении коммунистического и национал-социалистического (нацистского) тоталитарных режимов» растет актуальность проблемы переименования объектов топонимики и корректного отображения новых названий латиницей. В статье определены особенности процессов транскрибирования и транслитерирования, проанализированы все 14 существующих схем украинско-латинской транслитерации. Были выделены основные принципы, на которых должна быть основана передача украинских имен собственных латиницей. Как прикладная часть исследования были проанализированы урбанизмы Харькова с точки зрения их соответствия этим принципам. Была обоснована необходимость создания единой системы украинско-латинской транслитерации как «языка на экспорт» государства Украина.

Ключевые слова: транскрибирование, транслитерирование, урбанизм, украинская латиница, украинско-латинская транслитерация, украинско-русская транслитерация, иностранные слова, заимствованные слова, стандарт украинско-латинской транслитерации.

Minkovska Iryna. Transcription and Transliteration: Abilities and Problems of Using in Ukraine.

In modern linguistics much attention is paid to the comparative linguistics and intercultural communication. Following the adoption by Verkhovna Rada of the Law "On the condemnation of the Communist and National Socialist (Nazi) totalitarian regimes," the problem of renaming objects and correct displaying the new names in Latin letters is more than relevant. In the article features of the transcription and transliteration processes have been identified, all of 14 existing schemes of the Ukrainian-Latin transliteration have been analyzed. The main principles which should be based the transmission of Ukrainian proper names in Latin on were described. As part of the applied research, the urbanisms of Kharkiv in terms of their compliance with those principles were analyzed. The necessity of creating a unified system of Ukrainian-Latin transliteration as the "language to export" of the state of Ukraine was reasoned.

Key words: transcription, transliteration, urbanism, Latin Ukrainian, Ukrainian-Latin transliteration, Ukrainian-Russian transliteration, foreign words, loan words, the standard of the Ukrainian-Latin transliteration.

Олена Панченко
(Дніпропетровськ)

УДК 81.004.738.5

ПАРОНИМИ ЯК ОСНОВА ГРИ СЛІВ ТА ЗАСОБИ ЇХНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження мовної гри, яка базується на паронімах. Ця проблема є актуальною, оскільки пароніми є потужним засобом створення різних видів такої гри. Гра словом є однією зі сфер, в якій слово може якнайбільше розкрити свою сутність. Пароніми вивчаються такими лінгвістами, як В. В. Красних, Л. М. Федотова, І. О. Ширшов та інші. Але можливості паронімної гри є невичерпними, тому залишається невирішеною зокрема проблема перекладу такої гри. Метою статті є опис деяких оптимальних засобів перекладу гри слів з паронімами. В основі створення гри слів лежать зіткнення, сполучення, взаємодія в одному чи більшій кількості слів, словосполучень або речень, що подібно чи однаково звучать (або графічно оформлені), двох смислових планів, в якості найбільш загальної назви того мовного явища, яке будується на використанні в мові схожості звучання та часткового збігу морфемного складу слів, використовуються поняття «парономазія» та «паронімична атракція». Хибна взаємозаміна паронімів утворює широку сферу мовленнєвих помилок, які пов'язані з таким явищем як «малапропізм» (перекручування слів і зворотів літературно-книжної мови) – різновид вживання паронімів, що має певну стилістичну, а іноді й комічну специфіку. Як стилістичний засіб малапропізми широко використовуються і в літературній сфері, в тому числі і з гумористичною настановою. При перекладі гри слів мають бути застосовані перекладацькі трансформації. Складність перекладу в першу чергу залежить від специфічного поєднання форми і значення в тій чи іншій формі.

Ключові слова: паронім, малапропізм, гра слів, каламбур, парономазія.

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження мовної гри, яка базується на паронімах. Ця проблема є актуальною, оскільки пароніми є потужним засобом створення різних видів такої гри. Гра словом є однією зі сфер, в якій слово може якнайбільше розкрити свою сутність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасні лінгвісти ще не прийшли до єдиної думки щодо питання про сутність паронімів як універсали лексичної системи мови. Як і явище гри слів, в утворенні якої пароніми приймають участь, пароніми є складним явищем, і описати їх з точки зору одного чинника не можливо. Співзвучність цих слів, близькість їх фонетичного ладу впливає на процес їх розуміння, на їх семантичні зв'язки. Пароніми вивчаються такими лінгвістами, як В. В. Красних [3, 4], Л. М. Федотова [8], І. О. Ширшов [9] та інші. Але можливості паронімної гри є невичерпними, тому залишається невирішеною зокрема проблема перекладу такої гри.

Метою статті є опис деяких оптимальних засобів перекладу гри слів з паронімами. Для досягнення цієї мети необхідно вирішити такі завдання: проаналізувати поняття пароніма, його роль у мовній грі та засоби перекладу англійських паронімів українською мовою.